

УДК 331.5.024.5

ШАУЛЬСЬКА ЛАРИСА,*доктор економічних наук, професор,**Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця***ЯКИМОВА НАТАЛЯ,***кандидат економічних наук,**Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця*

ПРОБЛЕМА ТІНЬОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В КОНТЕКСТІ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ РИНКУ ПРАЦІ

У статті досліджується сучасна проблема тіньової зайнятості в контексті структурних трансформацій ринку праці. В ході дослідження встановлено основні прояви, причини виникнення (економічні, інституційні, фінансові та соціальні) та наслідки поширення тіньової зайнятості на державному рівні, на рівні підприємства та індивіда. Проаналізовано стан та динаміку поширення тіньової зайнятості в Україні. Виявлено взаємозв'язок між структурними трансформаціями, що відбуваються на ринку праці, та тіньовою зайнятістю. Запропоновані основні напрями скорочення масштабів тіньової зайнятості (формування політики стабілізації економіки, забезпечення конкурентоспроможності економіки та можливостей для інноваційного розвитку, формування та розвиток інноваційної інфраструктури, формування конкурентоспроможності особистості та здатності до самореалізації, оновлення інструментів і методів скорочення масштабів тіньової зайнятості).

Ключові слова: тіньова зайнятість; ринок праці; структурні трансформації; скорочення масштабів тіньової зайнятості; інноваційний розвиток; підвищення конкурентоспроможності; оновлення інструментів і методів державної політики.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки все більш помітними є тенденції зниження загальносвітових рівнів зайнятості, скорочення рівня зайнятості населення у виробничому секторі та підвищення рівня зайнятості в секторі послуг. Зазначені зрушення призводять до змін у структурі та характері зайнятості, що значно впливає на стан ринку праці та формує нові тенденції його трансформації. Проблеми забезпечення ефективних структурних трансформацій ринку праці в умовах інноваційних змін актуалізуються у зв'язку з підвищенням ступеня гнучкості ринку праці, необхідністю посилення його адаптованості до структурних змін, пов'язаних із динамічними змінами технологічної бази виробництва. За таких умов у багатьох країнах світу спостерігається відхід від стандартної моделі зайнятості, в якій робітники отримують зарплату як наймані працівники в рамках трудових правовідносин із роботодавцями, мають стабільні робочі місця й трудяться на умовах повного робочого дня. У період трансформаційних змін, окрім позитивних зрушень в економіці, виникає таке негативне явище, як тіньова зайнятість, що призводить до суттєвого зменшення надходжень до дохідної частини державного бюджету, зниження рівня соціальної захищеності економічно активного населення, незаконного звільнення працівників, несвочасної виплати заробітної плати, порушення умов праці тощо. Саме тому необхідним є корегування державної політики в напрямі забезпечення оптимізації співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці в умовах трансформаційних змін, досягнення балансу між захищеністю зайнятості й доходів та гнучкістю ринку праці, удосконалення інфраструктури ринку праці з

урахуванням впливу інноваційних чинників розвитку, посилення дієвості соціального діалогу щодо узгодження інтересів усіх суб'єктів ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах дослідженню процесу змін у структурі зайнятості приділяє увагу широке коло вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: О. Амоша, С. Бандур, В. Геєць [1], І. Гнибіденко, О. Грішнова, Т. Заяць, А. Колот [2], Е. Лібанова, Л. Лісогор, В. Новіков, О. Новікова, В. Онікієнко, І. Петрова, М. Семикіна та інші. Вивченню проблеми тіньової зайнятості, причин її виникнення та поширення присвятили свої роботи В. Базилевич, С. Баранов, З. Варналій [3], П. Гутман, Г. Гросман, Л. Косалс, Е. Лібанова, І. Мазур [4], О. Макаренко, В. Мандибура [5], Дж. Томас, Е. Фейг, Ю. Харазішвілі [6], К. Харт, Ф. Шнайдер, Г. Юрчик [7] та ін. Незважаючи на активізацію дослідницького інтересу до наведеної проблеми, масштабне поширення тіньової зайнятості та перспективи її регулювання поки що недостатньо досліджені вітчизняною економічною наукою. Відповідно, урахування впливу на тіньову зайнятість структурних трансформацій, що відбуваються на ринку праці, нині недостатнє, тому необхідним є поглиблений аналіз їх специфіки та механізмів дії.

Метою дослідження є визначення сучасної проблеми тіньової зайнятості в контексті структурних трансформацій ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Структурні зрушення, що відбуваються в сучасній економіці, характеризуються збільшенням частки високотехнологічних виробництв; виникненням нових технологічних процесів, використанням нової техніки, нових видів сировини й ви-

робництвом нових видів продукції; зниженням частки виробничого сектора й зростанням сектора послуг. Саме вони формують стратегічні сектори національної економіки та є основними причинами глобальних змін у структурі зайнятості на ринку праці.

Поряд із цим, сучасний ринок праці України характеризується такими негативними тенденціями: триває процес закриття підприємств, зокрема через звуження сфери підприємницької діяльності, скорочується чисельність зайнятих осіб, прогресує міграція найбільш активної частини населення за кордон, значно збільшується рівень внутрішньої, у тому числі вимушеної міграції населення, знижується роль заробітної плати у формуванні доходів. Кризовий стан ринку праці призводить до погіршення кон'юнктури в економіці в цілому, зменшення купівельної спроможності населення, значного рівня інфляції, нестабільності фінансового та валютного ринків, посилення конкуренції на ринку праці, поширення тіньової зайнятості.

За умов глибокої економічної кризи, політичної нестабільності та згортання виробництва відбувається суттєве знецінення тих знань та навичок, які були затребувані раніше. Кризовий стан ринку праці обмежує можливості реалізації трудового потенціалу через ускладнення доступу до роботи та отримання належної трудової винагороди (звуження сфери прикладання праці, зменшення кількості робочих місць та тривалості робочого часу), погіршення умов зайнятості та перспектив професійного й особистісного розвитку (нові, часто гірші умови праці, втрата перспектив кар'єрного зростання, повернення на стартові умови вибудови власної професійної траєкторії, зниження рівня соціальної та правової захищеності), негативно впливаючи на всі аспекти якості трудового життя. У пошуках засобів для існування кваліфіковані робітники та фахівці повинні переходити в сектор тіньової зайнятості. Це свідчить про те, що більшість громадян не можуть у повній мірі реалізувати свої професійні знання, уміння та навички, знайти гідну та високооплачувану роботу. Недостатньою мірою реалізується також потенціал людей, яким важко долучитись до стандартних умов праці та трудових відносин, осіб, що мають обмежені фізичні можливості та здібності.

Проаналізуємо сучасні тенденції у сфері зайнятості. Як показують світові дослідження, сфера праці зазнає глибоких змін, у той час як у сучасній економіці не створюється достатньої кількості робочих місць. Тривала трансформація трудових правовідносин викликає серйозні економічні та соціальні наслідки. Збільшується розрив між трудовими доходами і продуктивністю, причому в більшій частині країн світу продуктивність зростає швидше, аніж зарплата. У свою чергу, це призводить до дефіциту сукупного попиту, який незмінно виникає протягом багатьох років із початку кризи. Падіння світового попиту оцінюється в 3,7 трлн дол. США, що стало результатом безробіття і скорочення трудових доходів, а також їх впливу на споживання, інвестиції та державні доходи [8]. Незважаючи на неоднозначність даних із різних країн світу, праця в рамках стандартної форми зайнятості в середньому оплачується вище, ніж у рамках інших форм; протягом останнього десятиліття цей розрив має тенденцію до розширення. Тимчасові й неформальні працівники, зайняті на умовах неповного робочого дня, і неоплачувані працівники сімейних підприємств, багато з яких жінки, також непропорційно страждають від бідності та соціальної ізоляції.

Тіньова зайнятість в Україні в останні роки стрімко поширюється, охоплюючи значну кількість робочих

місць на підприємствах та організаціях формального та неформального секторів економіки. Основні прояви, причини виникнення та наслідки поширення тіньової зайнятості представлено на рис. 1.

На тлі дефіциту робочих місць у формальному секторі економіки в Україні також поширюється явище неформальної зайнятості. За даними офіційної статистики, неформальні трудові відносини переважали в секторі самостійної зайнятості, де частка населення, яке працювало на неформальних робочих місцях, становила 74,3 %, а серед працюючих за наймом таких осіб було 15,1 % [9]. За даними Федерації професійних спілок України, реальна кількість зайнятих у неформальному секторі економіки значно перевищує офіційну - поза межами легального ринку праці знаходиться близько 5-7 млн працездатних українців, які вимушені звертатися до пошуків неофіційних заробітків, при цьому втрачаючи право на соціальний захист, пенсію й безпеку праці [10].

Для України властиве стрімке зростання неформального сектора економіки та відповідно неформальної зайнятості - її чисельність зросла з 3,0 млн осіб у 2000 р. до 4,3 млн осіб у 2015 р., тобто в 1,4 раза. Самостійно організована трудова діяльність здебільшого ґрунтується на примітивній техніко-технологічній основі, не сумісній з інноваційними засадами, і характеризує низьку місткість офіційного ринку праці та нестачу робочих місць для їх пошукачів [9; 11].

У цьому контексті необхідно зазначити, що в загальній кількості зайнятого населення у 2016 р. в одинадцяти регіонах країни найбільша частка неформально зайнятих осіб не перевищувала середньої показника по Україні (24,3 %). Найбільше значення цього показника спостерігалось в Івано-Франківській області (53,2 %), а найменше - у Київській області (10,3 %). Привертає увагу така обставина - в окремих західних областях України (Івано-Франківській, Чернівецькій, Закарпатській, Рівненській) із найнижчою концентрацією інноваційно орієнтованої зайнятості, частка неформально зайнятих становить близько половини (рис. 2).

Найбільше розповсюдження неформальна зайнятість отримала серед уразливих категорій працівників - молоді у віці 15-24 роки (35,6 % до загальної кількості зайнятого населення відповідної вікової групи) та осіб пенсійного віку (36,0 % до загальної кількості зайнятого населення відповідної вікової групи). Найбільшого поширення неформальна зайнятість здобула серед чоловіків у віці 15-24 роки - 38,9 % та серед жінок у віці 60-70 років - 38,5 %, а також спостерігається збільшення неформальної зайнятості в сільській місцевості - 40,6 %. Найнижчий рівень неформальної зайнятості спостерігається в міських поселеннях серед населення у віці 40-49 років (15,6 %), 35-39 років (16,7 %) та 30-34 роки (17,6 %) [9; 11].

У 2016 р. серед неформально зайнятого населення дві третини (66,2 %) складали особи, які мали професійно-технічну та повну загальну середню освіту, а серед офіційно зайнятого населення переважали особи з вищою освітою (уключаючи повну, базову та неповну вищу освіту) (61,2 %). Неформально зайнятими є переважно особи з невисоким рівнем освіти та ті, хто займається фізичною або некваліфікованою працею. Зокрема, частка неформально зайнятого населення серед працівників найпростіших професій була значно вищою, ніж серед офіційно зайнятого населення (49,0 % проти 9,2 %) (рис. 3).

Поширеність неформальної зайнятості в Україні слід оцінювати як вагому перешкоду на шляху її інновати-

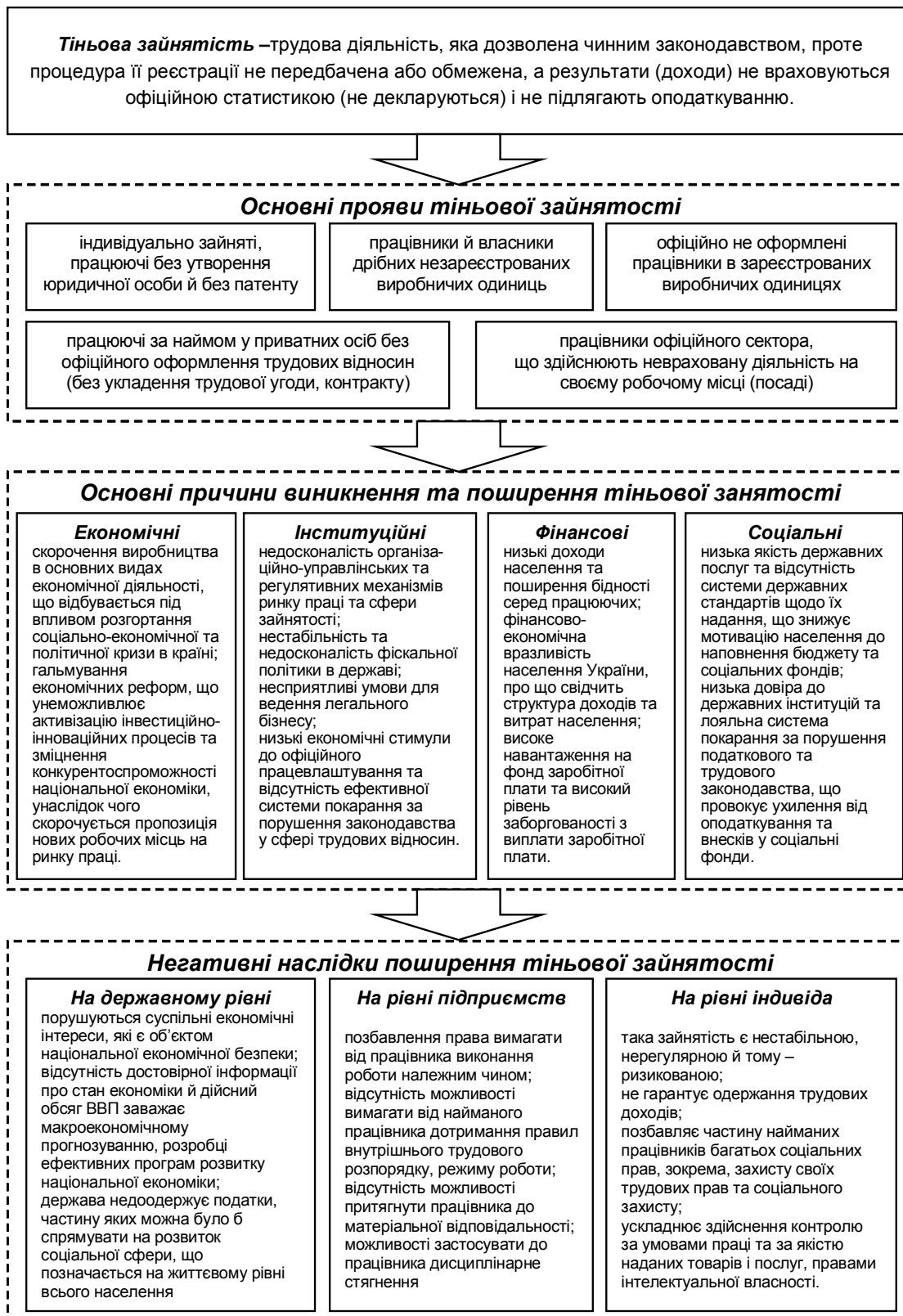


Рис. 1. Основні прояви, причини виникнення та наслідки поширення тіньової зайнятості [3; 4; 6].

зації, у першу чергу, у сферах економічної діяльності, де спостерігається її основний приріст - у сільському господарстві (40,8 %), будівництві (15,5 %) та сфері послуг (20,9 %). Тобто сільське, лісове та рибне господарства є основним видом діяльності неформально зайнятого населення [9; 11].

Наразі, на жаль, неформальний сектор економіки по суті формує місткість сфери зайнятості для сільських жителів. У містах ситуація протилежна - кон'юнктура ринку праці та вакантні робочі місця можуть забезпечити зайнятість переважно в офіційному секторі економіки. Безумовно, саме наявність робочих місць і

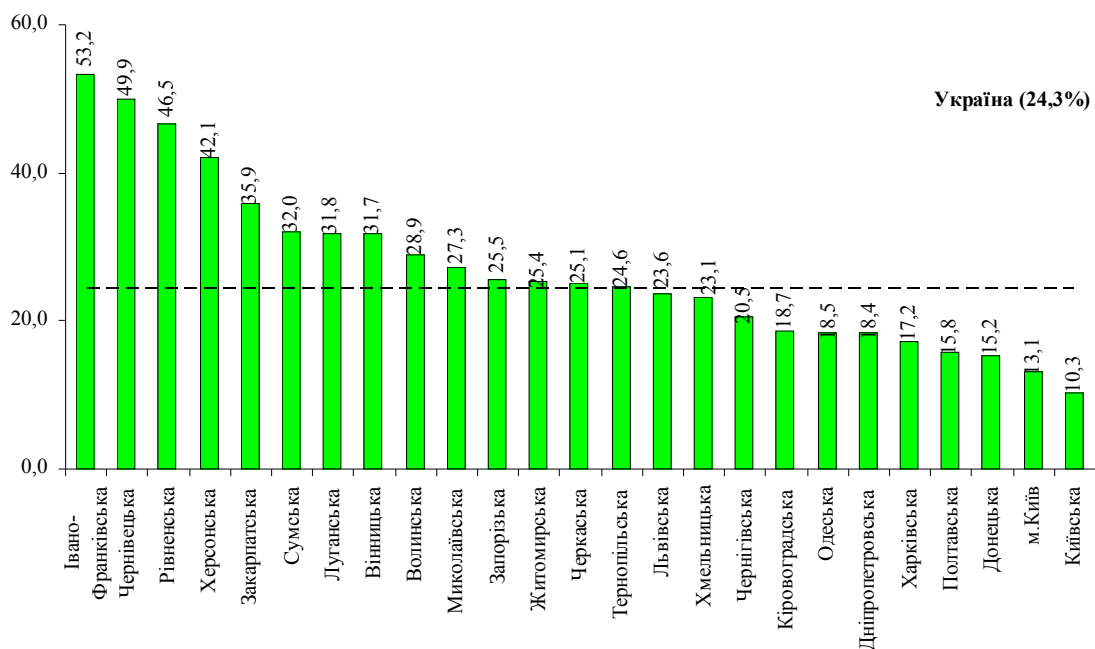


Рис. 2. Неформальна зайнятість за регіонами України у 2016 році (у % до кількості зайнятого населення у відповідному регіоні) [9; 11].

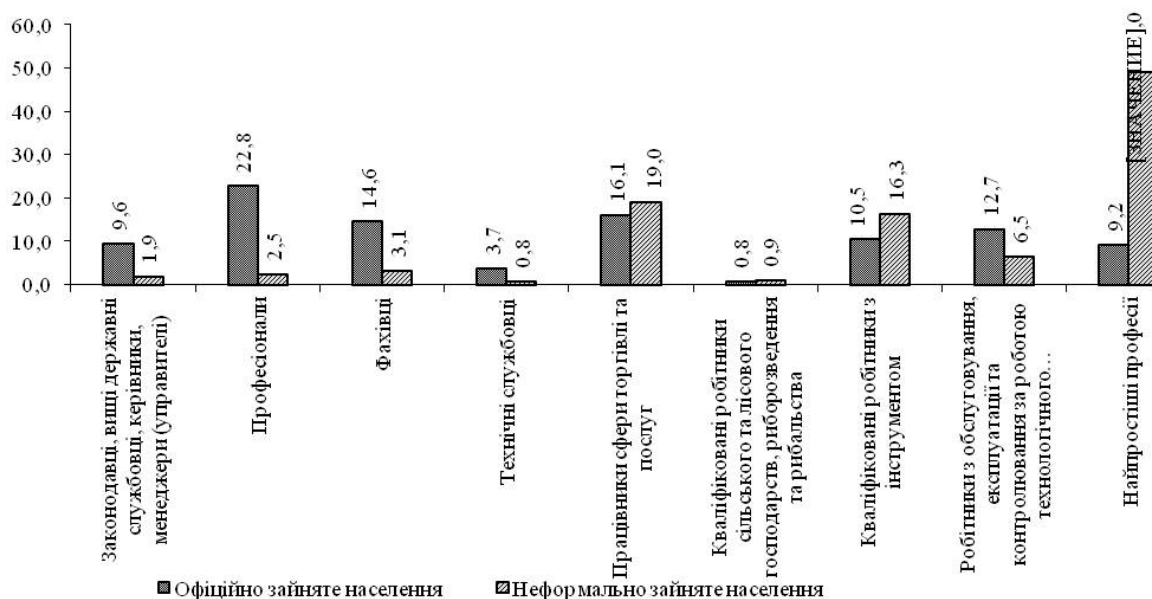


Рис. 3. Формальна та неформальна зайнятість населення за професійними групами у 2016 р. (у % до кількості зайнятого населення за типом робочого місця).

прийнятних умов праці визначають головні пропорції розподілу працівників між цими сферами. У цьому контексті важливо підкреслити, що нерідко спрацьовують інші чинники, зокрема мотиваційні - низький рівень оплати праці, її необґрунтовані міжкваліфікаційні співвідношення формують активні настанови до зайнятості поза межами офіційного сектора економіки з вищим рівнем оплати.

В умовах кризи спостерігається ситуація, коли, замість того, щоб підтримати у важкий час працівників, які є головним джерелом збагачення власників-роботодавців, останні знаходять вигоди в цій ситуації. Постає питання: або скорочення, або згода на зниження заробітної плати. В умовах зростання числа безробітних працівники погоджуються на зниження розмірів заробітної плати, таким чином, у роботодавця зали-

шається попередня кількість працівників із меншою заробітною платою. Низька вартість праці призводить до збереження неконкурентоспроможних робочих місць та не забезпечує гідної зайнятості. Високий рівень диференціації доходів визначає нерівність у видатках та споживанні, породжує бідність та соціальну напруженість, загрожує виснаженням людського капіталу, появою нестабільності та активізацією протестних настроїв.

Наведені вище кількісні дані дозволяють виявити особливості неформальної зайнятості в Україні: низький рівень освіти неформально зайнятих; розмивання межі між формальною та неформальною зайнятістю; прибутки від неформальної зайнятості є нижчими за доходи, отримані одночасно за допомогою офіційної та неофіційної діяльності; загальна кількість та частка

неформально зайнятих розподілені нерівномірно та залежать від регіону та місцевості проживання; переважання серед неформально зайнятих осіб, які працюють не за наймом; більшість населення, залученого до неформальної економіки, цілком свідомо та добровільно зробила вибір на її користь.

Слід зазначити, що поширення тіньової зайнятості найбільший вплив має на якісні показники стану трудового потенціалу України: людині доводиться корегувати структуру свого потенціалу за рахунок розвитку особистісних здібностей і схильностей, трудових навичок і вмій, що обумовлюють здатність виконувати роботу незвичного рівня та якості, скорочення рівня громадської свідомості, духовної та соціальної зрілості.

Незважаючи на негативні наслідки від поширення тіньової зайнятості, позитивним моментом є підвищен-

ня рівня активності особистості, ступеня її мобілізації, зміцнення інтелектуально-вольового комплексу, підвищення здатності до навчання, критичності мислення, готовності до зміни ходу індивідуального розвитку, цілеспрямованості, наполегливості, відповідальності, дисциплінованості, інноваційності, адаптивності, самоконтролю, стійкості до нервово-психічних перевантажень, витривалості, стійкості до стресів.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що необхідними передумовами скорочення масштабів тіньової зайнятості є розробка та виконання програм, постанов, проектів щодо усунення негативних кризових явищ у сфері зайнятості на близьку й далеку перспективу. За таких умов доцільно запропонувати напрями скорочення масштабів тіньової зайнятості (рис. 4).

Події, що відбуваються в Україні, призвели до по-

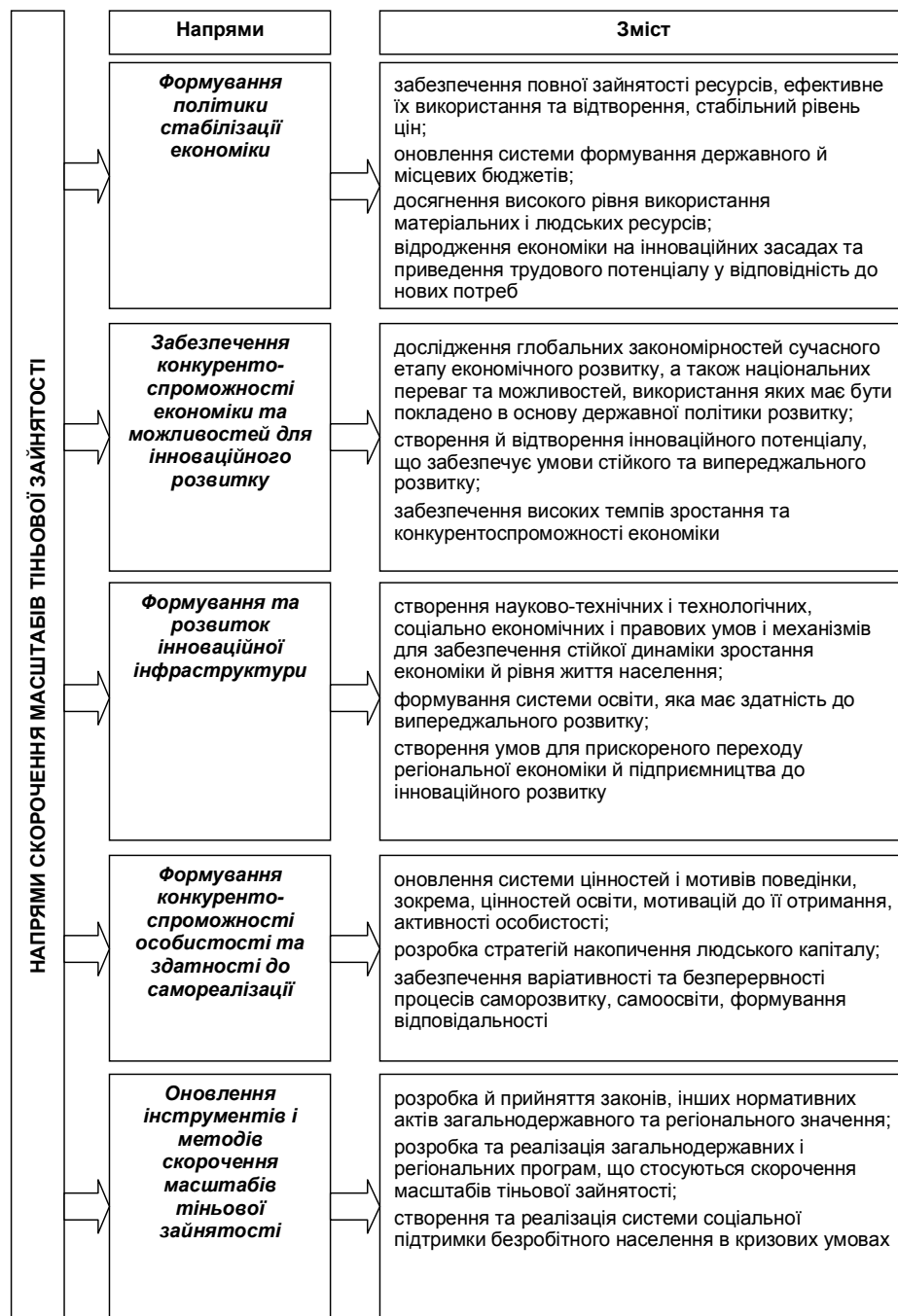


Рис. 4. Напрями скорочення масштабів тіньової зайнятості.

глиблення фінансової кризи та зумовили прояв нових проблем фінансового характеру (зростання зовнішнього і внутрішнього боргів держави, зростання витрат на обслуговування державного боргу і, як наслідок, попадання у фінансову залежність від інших держав світу, дефіцитність державного бюджету й нераціональність використання бюджетних коштів).

У таких умовах актуальним є формування політики стабілізації економіки, а саме: забезпечення повної зайнятості ресурсів, ефективне їх використання та відтворення, стабільний рівень цін; оновлення системи формування державного та місцевих бюджетів; досягнення високого рівня використання матеріальних і людських ресурсів; відродження економіки на інноваційних засадах та приведення трудового потенціалу у відповідність до нових потреб [12].

Після впровадження та ефективного реалізації політики стабілізації економіки важливим напрямом скорочення масштабів тіньової зайнятості є забезпечення конкурентоспроможності економіки та можливостей для інноваційного розвитку. Серед чинників, які забезпечують економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності доцільно виокремити знання та інноваційну діяльність. Особливого значення в сучасних умовах набуває створення та відтворення інноваційного потенціалу, що забезпечує умови стійкого й випереджального розвитку країни; створення умов для прискореного переходу економіки й підприємництва до інноваційного розвитку; забезпечення професіоналізму працівників з метою забезпечення та підтримки високих темпів зростання та конкурентоспроможності економіки, подолання наслідків кризи.

Не менш актуальним напрямом скорочення масштабів тіньової зайнятості є формування особистої конкурентоспроможності людини та здатності до самореалізації, що сприятиме: зменшенню соціальних та індивідуальних ризиків (втрати доходу, роботи, здоров'я); отриманню більших життєвих шансів (знижує ризик безробіття, зменшує терміни пошуку роботи, підвищує шанси знайти роботу творчого характеру, забезпечує вищі доходи); оновленню системи цінностей і мотивів поведінки, зокрема, цінностей освіти, мотивацій до її отримання, активності особистості. Освіта, як соціальний інститут, що відтворює інтелектуальний потенціал суспільства, має бути здатна до випереджального розвитку.

Наступним напрямом скорочення масштабів тіньової зайнятості є формування та розвиток інноваційної інфраструктури, що полягає у створенні структур, направлених на підтримку легального підприємництва та розвиток сприятливого ділового середовища; створенні інноваційної фінансової системи; розробці та ухваленні законодавства, яке стимулює інноваційно-інвестиційні проекти; фінансовій підтримці науки та інноваційної діяльності; проведенні комплексу заходів щодо підтримки малого та середнього бізнесу.

Оновлення інструментів і методів скорочення масштабів тіньової зайнятості потребує розробки та прийняття законів, інших нормативних актів загальнодержавного та регіонального значення, що стосуються скорочення масштабів тіньової зайнятості; створення та реалізації системи соціальної підтримки безробітного населення в кризових умовах.

Висновки

У сучасних умовах одним із негативних явищ ринку праці України є переміщення частини зайнятого населення з офіційного сектора економіки до неофіційно-

го, тіньового, що характеризується зростанням його масштабів і значним впливом на соціально-економічну ситуацію в державі. Під час дослідження встановлено, що основними причинами поширення тіньової зайнятості в Україні є невідповідність якісних та кількісних характеристик професійної підготовки сучасним та перспективним потребам держави у висококваліфікованих кадрах; неефективність професійного вибору індивіда та невідповідність його професійним та особистісним характеристикам; зниження можливостей набуття якісної освіти та кваліфікації; відсутність ефективних інструментів швидкого реагування на зміни в попиті та ефективного формування нового професійно-освітнього потенціалу населення; високі ставки оподаткування поряд зі слабким державним контролем за сплатою податків; недосконалість організаційно-управлінських та регулятивних механізмів ринку праці та сфери зайнятості тощо.

За таких умов важливими завданнями є відродження економіки на інноваційних засадах та приведення трудового потенціалу у відповідність до нових потреб; стимулювання інвестицій у людський капітал (кредити, стипендіальні програми, гранти); визначення пріоритетних та перспективних професій, що будуть затребувані в майбутньому; забезпечення професійно-кваліфікаційного балансу на ринку праці; стабілізація сукупного попиту; забезпечення макроекономічної стабільності та соціальної згуртованості; швидке реагування на кризу та структурні зрушення; забезпечення продуктивної зайнятості та розвиток підприємництва; підвищення рівня соціальної відповідальності всіх учасників соціально-трудова відносин; сприяння більш повному використанню професійно-кваліфікаційного та творчого потенціалу особистості; зростання рівня та якості життя; створення умов для прискореного переходу регіональної економіки та підприємництва до інноваційного розвитку; розробка та реалізація загальнодержавних і регіональних програм, що стосуються скорочення масштабів тіньової зайнятості.

У сучасних умовах упровадження запропонованих напрямів скорочення масштабів тіньової зайнятості дозволить удосконалити нормативно-правову базу щодо регламентації трудових відносин, сформувати ефективну систему прогнозування потреби національної економіки в працівниках з урахуванням змін у структурі зайнятості, своєчасно оновлювати й розвивати механізми та інструменти виявлення поточних і перспективних потреб ринку праці, що має забезпечити високий рівень конкурентоспроможності економіки та можливостей для інноваційного розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В. М. Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання / В. М. Геєць // Економіка України. - 2015. - № 1. - С. 4-25.
2. Колот А. Трансформація інституту зайнятості як складова глобальних змін у соціально-трудова сфері / А. Колот // Україна: аспекти праці. - 2009. - № 8. - С. 3-14.
3. Варналій З. С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / [З. С. Варналій, А. Я. Гончарук, Я. А. Жаліло та ін.]; Національний ін-т стратегічний досліджень. - К. : НІСД, 2006. - 576 с.
4. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика : [монографія] / І. Мазур. - К. : ВПЦ "Київський університет", 2006. - 239 с.
5. Мандибура В. О. "Тіньова" економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження / В. О. Мандибура. - К., 2003. - 135 с.

6. Харазішвілі Ю. М. Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні: оцінки та прогнози / Ю. М. Харазішвілі // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). - 2011. - № 4 (т. 1). - С. 171-182.

7. Юрчик Г. М. Оцінювання масштабів та наслідків тіньової зайнятості / Г. М. Юрчик // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. - 2013. - № 1. - С. 138-143.

8. World employment and social outlook 2015: The changing nature of jobs [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_368626.pdf.

9. Демографічна і соціальна статистика України [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Інформаційно-аналітична записка "Забезпечення зайнятості - головне завдання соціальних партнерів" [Електронний ресурс] / Федер. профспілок України. - Режим доступу : [http://www.ntser.gov.ua/split/files/content/Аналіт. довідка до п. 1 \(профспілки\).doc](http://www.ntser.gov.ua/split/files/content/Аналіт. довідка до п. 1 (профспілки).doc).

11. Основні тенденції на ринку праці [Електронний ресурс] / Державна служба зайнятості України. - Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543.

12. Руководство по формированию национальной политики в сфере занятости / Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. - М. : МОТ, 2013.

Шаульская Лариса,

доктор экономических наук, профессор,

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, г. Винница

Якимова Наталья,

кандидат экономических наук,

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, г. Винница

ПРОБЛЕМА ТЕНЕВОЙ ЗАНЯТОСТИ В КОНТЕКСТЕ СТРУКТУРНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ РЫНКА ТРУДА

В статье исследуется современная проблема теневой занятости в контексте структурных трансформаций рынка труда. В ходе исследования установлены основные проявления, причины возникновения (экономические, институциональные, финансовые и социальные) и последствия распространения теневой занятости на государственном уровне, на уровне предприятия и индивида. Проанализировано состояние и динамика распространения теневой занятости в Украине. Выявлена взаимосвязь между структурными трансформациями, происходящими на рынке труда, и теневой занятостью. Предложены основные направления сокращения масштабов теневой занятости (формирование политики стабилизации экономики, обеспечение конкурентоспособности экономики и возможностей для инновационного развития, формирование и развитие инновационной инфраструктуры, формирование конкурентоспособности индивида и способности к самореализации, обновление инструментов и методов сокращения масштабов теневой занятости).

Ключевые слова: теневая занятость; рынок труда; структурные трансформации; сокращение масштабов теневой занятости; инновационное развитие; повышение конкурентоспособности; обновления инструментов и методов государственной политики.

Shaulska Larisa,

Dr. of economic sciences,

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnitsa, Ukraine

Yakymova Nataliia,

PhD in Economics,

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnitsa, Ukraine

PROBLEM OF SHADOW EMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF THE LABOUR MARKET STRUCTURAL TRANSFORMATION

The article studies modern problem of shadow employment in the context of structural transformations of the labour market. In the course of the study, the main manifestations, causes (economic, institutional, financial and social) were established and the consequences of the spread of shadow employment at the state level, at the enterprise and individual level. It is established that the shadow employment in Ukraine in recent years is rapidly spreading, covering a significant number of jobs in enterprises and organizations of the formal and informal sector of the economy. The state and dynamics of the spread of shadow employment in Ukraine are analyzed. It is proved that the informal sector of the economy essentially forms the capacity of the sphere of employment of rural residents. In cities, the situation is opposite - the conjuncture of the labor market and vacant workplaces can provide employment mainly in the official sector of the economy. Of course, it is the availability of jobs and acceptable working conditions that determine the main proportions of the distribution of workers between these spheres. In this context, it is important to emphasize that other factors often work, in particular, motivational ones - low level of wages, unreasonable inter-qualification ratio form active attitudes toward employment outside the formal sector of the economy with a high level of payment. The relationship between structural transformations in the labour market

and shadow employment is revealed. The main directions of reducing the scale of shadow employment (formation of a policy of economic stabilization, ensuring the competitiveness of the economy and opportunities for innovative development, the formation and development of innovative infrastructure, the formation of competitiveness of the individual and the capacity for self-realization, updating tools and methods to reduce the scale of shadow employment) are proposed. Implementation of the proposed areas reduce shadow employment will ensure the improvement of the legal framework for the regulation of labour relations, rapid response to changes in demand and the formation of an effective system of forecasting national economic need for workers in view of changes in the structure of employment, contribute to the formation of a qualitatively new level of development of the national economy, securing additional competitive advantage to employers.

Keywords: shadow employment; labour market; structural transformations; reduction of shadow employment; innovative development; increase of competitiveness; updating of tools and methods of state policy.

REFERENCES

1. Heiets, V. M. (2015), Barriers to industrial development based on innovation and opportunities to overcome them, in: *Ekonomika Ukrainy*, № 1, pp. 4-25 (ukr).
2. Kolot, A. (2009), Transforming Institute of employment as part of global changes in the social and labor issues, in: *Ukraina: aspekty pratsi*, № 8, pp. 3-14 (ukr).
3. Varnalii, Z. S., Honcharuk, A. Ya., Zhalilo, Ya. A. et al (2006), Shadow economy: the nature, characteristics and ways of legalization, *Natsionalnyi instytut stratehichnyi doslidzhen*, Kyiv, 576 p. (ukr).
4. Mazur, I. (2006), Deshadowing of the economy of Ukraine: Theory and Practice [monograph], *Kyivskiy universytet*, Kyiv, 239 p. (ukr).
5. Mandybura, V. O. (2003), «Shadow» economy of Ukraine and directions legislative strategies to limit, Kyiv, 135 p. (ukr).
6. Kharazishvili, Yu. M. (2011), The shadow employment and shadow Labor remuneration in Ukraine: estimates and projections, in: *Stratehiia rozvytku Ukrainy (economics, sociology, law)*, № 4, pp. 171-182 (ukr).
7. Yurchyk, H. M. (2013), Evaluation scale and consequences of shadow employment, in: *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, № 1, pp. 138-143 (ukr).
8. World employment and social outlook 2015: The changing nature of jobs, available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_368626.pdf.
9. Demographic and Social Statistics of Ukraine. State Statistics Committee of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Informational and analytical paper «Employment - the main task of the social partners», available at: [http://www.ntser.gov.ua/split/files/content/Аналiт. довідка до п. 1 \(профспілки\).doc](http://www.ntser.gov.ua/split/files/content/Аналiт. довідка до п. 1 (профспілки).doc).
11. Major trends in the labor market. State Employment Service of Ukraine, available at: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543.
12. Guidelines for the formation of national employment policies (2013), *Technical Support Group on Decent Work and the ILO Subregional Office for Eastern Europe and Central Asia*, Moscow (rus).

© Шаульська Лариса, Якимова Наталя
Надійшла до редакції 28.03.2017